

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2022. № 7.

DOI: 10.32702/2307-2105.2022.7.26
УДК: 658.14:65.012.8

О. Б. Поліщук,
викладач кафедри управління та адміністрування,
ПВНЗ Університет Короля Данила, м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID ID: 0000-0003-1296-5523

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

О. Polischuk,
Lecturer of the Department of Management and Administration,
King Daniel University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

INFORMATION AND ANALYTICAL ENSURING THE MANAGEMENT OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE INDUSTRIAL ENTERPRISE

Сучасні високі темпи інформатизації й цифровізації суттєво змінюють процес ведення бізнесу не лише в частині появи додаткових можливостей щодо фактичного задоволення індивідуальних потреб о споживача, але й стосовно інформаційного супроводу безпекової діяльності. В умовах кожного підприємства функціонує певного рівня складності система обліково-аналітичного забезпечення управління, яка не в повній мірі може задовольнити інформаційні потреби суб'єктів безпеки. Обґрунтовано доцільність створення інформаційно-аналітичного забезпечення як складової системи управління

економічною безпекою підприємства, яке, використовуючи ресурсне й організаційне забезпечення обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством, здатне сформувавши необхідне інформаційне підґрунтя для реалізації захисних заходів суб'єктами безпеки. Здійснено моделювання процесу створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення, результати функціонування якої сприятимуть покращенню ефективності дій суб'єктів безпеки на основі своєчасного прийняття управлінських рішень.

Modern high rates of informatization and digitization significantly change the process of conducting business not only in terms of the emergence of additional opportunities for the actual satisfaction of the individual needs of each consumer, but also in relation to the informational support of security activities. The current conditions of doing business in Ukraine, which were additionally complicated in 2019-2022, first by the pandemic due to COVID-19, and later by another stage of military aggression on the part of the Russian Federation, require the improvement of information support for the actions of security entities in order to preserve business.

The purpose of the study is to clarify the terminological basis and form the theoretical and practical foundations of creating a system of information and analytical support as an important component of the economic security management system of the enterprise.

In order to develop the theoretical and methodological foundations of the formation of information and analytical support for the management of the economic security of the enterprise, the following methods were applied: induction and deduction, comparison and systematization - in the study of the essential characteristics of the terms "information" and "information and analytical support"; synthesis and analysis — for the formation of theoretical provisions for the use of information and analytical support in the process of making a management decision; morphological analysis — to clarify the content of the goal, tasks, resources and order of formation of the information and analytical support system;

graphic — for visual presentation of theoretical and methodical material; abstract-logical — for theoretical generalizations and research conclusions.

Today, it is already a proven fact that information is decisive in the process of enterprise management, because it serves as the basis for the development, adoption and implementation of every decision. In the conditions of any enterprise, a system of accounting and analytical support of management functions at a certain level of complexity, which cannot fully satisfy the information needs of security subjects. The expediency of creating information and analytical support as a component of the economic security management system of the enterprise, which, using resource and organizational support of the accounting and analytical support of enterprise management, is able to form the necessary information basis for the implementation of protective measures by security subjects is substantiated. Modeling of the process of creating an information and analytical support system was carried out, the results of which will contribute to the improvement of the effectiveness of actions of security entities based on timely management decision-making.

Ключові слова: *інформація, забезпечення, економічна безпека, інформаційно-аналітичне забезпечення, підприємство*

Keywords: *information, support, economic security, information and analytical support, enterprise*

Постановка проблеми. Поточні умови ведення бізнесу в Україні, які додатково ще й були ускладнені у 2019-2022 рр. спочатку пандемією через COVID-19, а в подальшому черговим етапом військової агресії зі сторони Російської Федерації, вимагають постійного видозмінення господарської діяльності в умовах кожного промислового підприємства задля його виживання. Отриманий досвід, коли без втрат змогли пройти зазначений період лише окремі бізнес-структури, переконливо доводить пріоритетність застосування адаптаційних процедур, результативність чого в значній мірі залежна від функціонування адаптивно-орієнтованої системи управління

економічною безпекою підприємства (СУЕБП). За рахунок відстеження суб'єктами безпеки динаміки параметрів зовнішнього й внутрішнього середовища, із подальшим розробленням ймовірних сценаріїв розвитку подій, реальними стають поступові зміни у всіх складових підприємства із зменшенням можливих втрат при їх реалізації, зокрема через подолання спротиву працівників та більш раціональне використання усіх ресурсів. В основі створення такої СУЕБП лежить необхідність постійного удосконалення діяльності суб'єктів безпеки, коригування керуючого впливу на об'єкти безпеки та внесення змін у взаємодію із суб'єктами зовнішнього середовища, що загалом можливе лише за наявності відповідного інформаційного забезпечення. Зазначене аргументує розгляд засад створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення як важливої складової адаптивно-орієнтованої СУЕБП.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні аспекти формування інформаційно-аналітичного забезпечення розглядаються у публікаціях таких науковців як Д. Вершиніна [1], С. Вировий [2], І. Горячківська [3], Н. Дяченко [4], С. Мельник [5], Т. Момот [1], С. Шинкар [7] та інших.

Метою статті є уточнення термінологічної основи та формування теоретико-практичних засад створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення як важливої складової адаптивно-орієнтованої СУЕБП.

Виклад основного матеріалу досліджень. В уяві сучасної людини простір навколо неї формується з інформації. Щорічно об'єм інформаційного середовища зростає у геометричній прогресії за рахунок збільшення осіб, що долучаються до створення інформації, технологічного поступу в її поширенні й можливостей споживачів отримувати сигнали, відомості, дані й повідомлення, які важливі для них. Попри те, що в основі трактування поняття «інформація» лежить латинське слово «information», яке позначає будь-які дані й відомості, до XIX ст. його вживання було пов'язане із вченням або ж промовою, що виголошував наставник, вчитель. Завдяки Р. Гартлі це поняття почало активно

застосовуватися в науковій сфері, зокрема на перших етапах окреслюючи ті відомості, які поширювалися через загальнодоступні канали зв'язку. Сьогодні поняття «інформація» є міждисциплінарним, а відтак в його тлумаченні присутня специфіка кожної із сфери застосування. Для прикладу, в Законі України «Про інформацію» вказано, що інформація являє собою «...документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому середовищі» [1]. В технічних науках інформацією визначають повідомлення, які передаються у вигляді певних знаків і сигналів, що може сприймати людина та/або машина. В економіці інколи застосовуються такі сполучення як «управлінська інформація» та «економічна інформація». В основі необхідності використання названих словосполучень лежить конкретизація тієї частини інформації, що відповідає потребам управління, зокрема на рівні підприємства. Вважається, що інформація пов'язує між собою усі внутрішні складові підприємства як елементи системи, а також дозволяє відстежувати зміни у його взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища. Конкретизуючи стосовно певного підприємства можна говорити про відомості й дані, що відображають постачання й перетворення усіх видів ресурсів, реалізацію продукції й вирішення соціально-економічних завдань у взаємодії із суб'єктами середовища функціонування. «Економічна інформація» стосується економічних процесів та послуговує основою управління ними. На нашу точку зору, така конкретизація цікава з позиції подальшого окреслення інформаційного поля, що повинно перебувати під контролем суб'єктів безпеки, а встановлення в його межах певних кордонів дозволяє зменшити витрати на отримання, перевірку, опрацювання й зберігання інформації. Поруч з цим, беззаперечним фактом є те, що без інформації не може існувати жодне підприємство, а відтак створення відповідної системи, яка б уможлиблювала своєчасне надходження відомостей, даних й повідомлень, які відповідають чітко визначеним критеріям, є важливим завданням, яке не може залишатися поза. Не менш важливим моментом є те, що для цілей управління економічною безпекою підприємства (УЕБП) підходять

не розрізнені дані й відомості, а такі, що попередньо пройшли перевірку та характеризуються відповідним рівнем готовності, зокрема з позиції сприйняття їх людиною й машиною, для прийняття управлінських рішень.

Узагальнюючи можна стверджувати, що необхідність формування інформаційно-аналітичного забезпечення УЕБП обумовлюється поточним впливом наступних факторів, які безпосередньо пов'язані із трансформацією ролі і значення інформації:

- нарощування темпів інформатизації й цифровізації усіх сфер людської діяльності, які розширюють доступ до інформації та можливість її використання все більшою кількістю мешканців планети, коли задоволення більшості поточних потреб пов'язане із інформацією або стає можливе завдяки інформаційному забезпеченню;

- поглиблення цифрової трансформації бізнесу із розширенням сфер реалізації кіберфізичних систем, в межах яких відбувається обмін даними між людиною й машиною, що створює основу для функціонування повністю автоматизованого виробництва;

- зростання ролі знань й інформації як нелімітованих ресурсів, застосування яких уможливорює більш ефективне використання фінансових, матеріальних й трудових ресурсів;

- динамічність середовища функціонування підприємств через збільшення обсягу інформації, яка послуговує основою для прийняття управлінських рішень, а також створює проблеми через надлишковість й наявність «інформаційного шуму» та може бути використана як зброя в конкурентній боротьбі.

Викладені міркування доводять важливість застосування ретельного підходу до формування інформаційно-аналітичного забезпечення УЕБП в умовах кожного суб'єкта господарювання. Додатково вважаємо за необхідне наголосити й на окремих моментах функціонування адаптивно-орієнтованої СУЕБП, які закладають специфіку формування відповідного інформаційно-аналітичного забезпечення:

- орієнтація на синхронне отримання повідомлень, відомостей й даних із зовнішнього й внутрішнього середовища підприємства задля виявлення моментів виникнення загроз та формування сценаріїв їх розвитку;

- дублювання джерел для забезпечення високого рівня надійності інформації;

- робота з обмеженим колом джерел інформації із подальшою можливістю розширення їх кількості в умовах нетипової зміни ситуації задля раціонального використання ресурсів, які необхідні для отримання, перевірки та опрацювання відомостей й даних;

- поєднання повідомлень, що надійшли за офіційними каналами, із думками експертів для з'ясування причин зміни ситуації та можливого розвитку подій в різних часових інтервалах.

При з'ясуванні сутності терміну «інформаційно-аналітичне забезпечення» було виявлено, що його в більшості застосовують стосовно управління на макрорівні. Для прикладу, одне із найбільш лаконічно сформованих визначень належить С. Вировому, який розглядає його як «...особливий напрям діяльності, пов'язаний із виявленням, опрацюванням, збереженням та поширенням інформації переважно у сфері управлінської, політичної та економічної діяльності» [2, с. 202]. Як в цьому трактуванні, так і в інших, акцентується увагу на багатоетапному процесі отримання, опрацювання та доведення до відома користувачів інформації, але без конкретизації джерел та необхідності перевірки. Макрорівень не вимагає персоналізації користувачів, скоріше йдеться про систематичний моніторинг інформаційного поля на предмет появи нових даних й відомостей стосовно різних сфер суспільного буття. Таке сприйняття інформаційно-аналітичного забезпечення можна брати до уваги лише як загальний орієнтир, але доволі часто здійснюється спроба його трансформувати для подальшого застосування на мікрорівні. Прикладом такого кроку є думка Н. Дяченко, яка доводить необхідність розуміння під цим терміном «...сукупності дій та заходів ... для збору, нагромадження, обробки та аналізу даних на основі інформаційних технологій, у процесі реалізації якого

особливої ваги набувають систематичність виявлення кола питань, що виникають в процесі базової діяльності споживачів інформації, їх аналіз та прогнозування тенденцій розвитку» [4, с. 114]. Хоча у процитованому визначенні загалом йдеться про інформацію без конкретизації джерел її походження, але на увагу заслуговує інший момент. Так, авторка розглядає необхідність постійного перегляду кола питань, відповіді на які можуть задовольнити інформаційну потребу споживача, тобто йдеться про динамічність інформаційного поля, а відтак адаптивну орієнтацію самої системи інформаційно-аналітичного забезпечення.

Близькою за тематичним спрямуванням є публікація Д. Вершиніної та Т. Момот, в якій вони розглядають інформаційно-аналітичне забезпечення безпекоорієнтованого управління та розуміють під ним «...цілеспрямовану взаємодію людського інтелекту (аналітика) і наявної вихідної інформації (відкритої та/або конфіденційної) з метою отримання споживачем інформації нового вивідного знання, що сприяє прийняттю оптимальних управлінських рішень» [1, с. 68]. На нашу думку, ключовим в цьому визначенні є визнання ролі людини, її здатності логічно узагальнювати та шукати взаємозв'язок між зміною окремих факторів для генерування нових знань, що можуть послужити основою для покращення СУЕБП. В статті І. Горячківської доводиться, що інформаційно-аналітичне забезпечення економічною безпекою суб'єктів господарювання першочергово орієнтоване на «...пошук, збір та упорядкування інформації стосовно загроз нормальній діяльності» [3, с. 26]. Позитивною є чіткість позиції авторки стосовно отримання й опрацювання відомостей й даних, які дозволяють ідентифікувати та в подальшому відстежувати ступінь впливу загроз на економічну безпеку підприємства (ЕБП).

Узагальнюючи можна стверджувати, що сьогодні наявні лише окремі напрацювання, в яких обґрунтовується сутність інформаційно-аналітичного забезпечення в сфері безпекової діяльності. Зазначене є позитивним через створення певного фундаменту, але потребує суттєвого поступу для формування належного методичного забезпечення для широкої реалізації в

умовах кожного підприємства. У відповідності до зазначеного доцільно відзначити й те, що окремі практичні рекомендації в сфері інформаційного забезпечення дій суб'єктів безпеки обґрунтовуються в публікаціях членів Львівської безпекової школи. С. Шинкар розглядає обліково-аналітичне забезпечення УЕБП як «...процес підготовки обліково-аналітичної інформації, яка відповідає встановленим критеріям та використовується для задоволення інформаційних потреб у сфері економічної безпеки підприємства» [7, с. 593]. Авторка також розробила механізм, що регламентує послідовність виконання дій в межах підсистем обліку, аудиту та аналізу. Загалом високо оцінюючи напрацювання С. Шинкар, вважаємо, що орієнтація на внутрішні джерела інформації все таки обмежує інформаційне поле такої системи.

С. Мельник ретельно розглядає сутність та обґрунтовує практичні рекомендації щодо організації «...інформаційного забезпечення діагностування процесу управління фінансовою безпекою підприємства» [5, с. 292], при цьому виділяючи структуровану й неструктуровану інформацію, але стосовно фінансової безпеки, тобто йдеться все таки про внутрішні джерела. Як попередньо зазначалося наша позиція відрізняється перш за все необхідністю формулювання інформаційного поля за рахунок використання внутрішніх й зовнішніх джерел інформації. Інші особливості авторського підходу продемонстровані у графічному вигляді на рис. 1 із подальшим уточненням ключових моментів.

Як основу формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення УЕБП визначено стратегію розвитку підприємства, ключові параметри якої є орієнтирами для дій суб'єктів безпеки. Нами конкретизовано мету, завдання й ресурси, які загалом узгоджуються із процесом формування адаптивно-орієнтованої СУЕБП та позиціями організації обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством. Такий підхід дозволяє доволі раціонально використовувати ресурси, при цьому задовольняючи інформаційні потреби суб'єктів безпеки.

Нами виділено чотири етапи формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення УЕБП, в межах кожного з яких визначено базові умови реалізації та необхідні зміни у внутрішній організації. Для прикладу, масштаби інформаційного поля визначаються трьома параметри:

- інформаційними потребами суб'єктів безпеки;
- законодавчими обмеженнями стосовно доступу до окремих видів інформації;
- доступністю джерел інформації.

В межах третього параметру розглядаються перш за все часові (інформація повинна бути своєчасною, адже неактуальні дані не можуть забезпечити необхідного підґрунтя для прийняття управлінських рішень) й економічні (витрати на отримання даних не можуть бути вищими за результат, який буде отриманий завдяки їх застосуванню) обмеження та надійність певного джерела інформації.

Потреба ретельного розроблення кожного внутрішнього положення обґрунтовується призначенням інформаційно-аналітичного забезпечення, тобто для цілей досягнення й підтримання необхідного рівня безпеки функціонування й розвитку підприємства. Поверхнєве ставлення до розроблення таких базових засад й подальше недотримання їх позицій ускладнює інформаційну підтримку суб'єктів безпеки.

В межах третього етапу нами закладено реалізацію базових засад адаптивно-орієнтованого підходу через можливість гнучкого виконання інформаційних запитів суб'єктів безпеки. Фактично йдеться про керовану динамічну зміну інформаційного поля, коли користувач має можливість перенацілити систему на виконання тих завдань, які є визначальними в межах певного періоду часу.

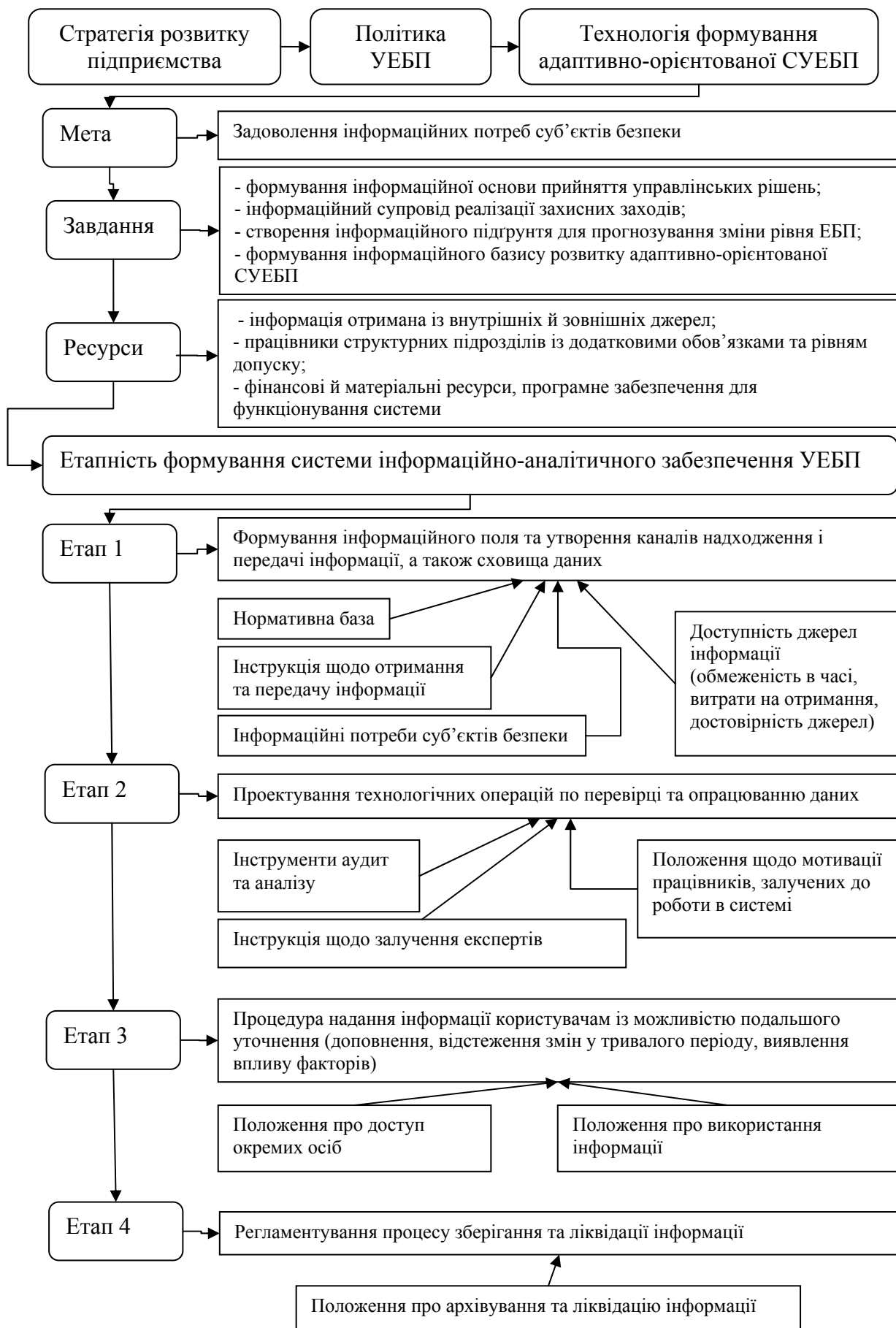

Рис. 1. Моделювання процесу формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення УЕБП, сформовано автором

Висновки і перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи доцільно ще раз підкреслити, що інформація є визначальною в процесі управління підприємством, адже виступає основою розроблення, прийняття й реалізації кожного рішення. УЕБП лише частково може користуватися результатами обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством. Формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення УЕБП здійснюється із використанням наявного ресурсного й організаційного забезпечення, але вимагає ретельної роботи щодо вибудовування процедури отримання відомостей й даних, їх перевірки й опрацювання у відповідності до критеріїв, які актуальні для безпекової діяльності. Закладена гнучкість у функціонуванні такої системи дозволяє в максимальній мірі задовольнити інформаційні інтереси суб'єктів безпеки при цьому відповідаючи загальним параметрам формування адаптивно-орієнтованої СУЕБП. В подальших дослідженнях доцільно приділити увагу проблематиці створення інформаційних каналів та покращенню обміну в межах підсистем обліку, аудиту та аналізу.

Література

1. Вершиніна Д. М., Момот Т.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення безпекоорієнтованого управління підприємствами будівельного комплексу: зміст та основи. *Перспективи розвитку територій: теорія і практика*: матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 22-23 листопада 2019 р.). Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2019. С. 67–69.
2. Вировий С.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. *Ефективність державного управління*. 2014. № 39. С. 201–206.
3. Горячківська І. В. Теоретичні підходи до трактування поняття інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Вісник Черкаського університету*. 2016. №1. С. 24–31.

4. Дяченко Н.П. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. *Теорія та практика державного управління*. 2011. № 1(118). С. 112–116.

5. Мельник С. І. Управління фінансовою безпекою підприємств: теорія, методологія, практика: монографія. Львів: «Растр-7», 2020. 384 с.

6. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>. (дата звернення 08.07.2022).

7. Шинка С. М. Обліково-аналітичне забезпечення як складова управління економічної безпекою підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 22. С. 592–595. URL: <http://global-national.in.ua/issue-22-2018> (дата звернення 08.07.2022).

References

1. Vershynina, D. M. and Momot, T.V. (2019), “Information and analytical support of safety-oriented management of enterprises of the construction complex: content and basics”, *Zbirka dopovidej na Mizhnarodnij ekonomichnij konferentsii* [Prospects for the development of territories: theory and practice], III Vseukrains'ka naukovo-praktychna konferentsiia [III All-Ukrainian scientific and practical conference], KhNUMH im. O.M. Beketova, Kharkiv, Ukraine, pp. 67–69.

2. Vyrovyj, S.V. (2014), “Information and analytical support for the activities of state authorities and local self-government”, *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnia*, vol. 39, pp. 201–206.

3. Horiachkivs'ka, I. V. (2016), “Theoretical approaches to the interpretation of the concept of information and analytical provision of economic security of economic entities”, *Visnyk Cherkas'koho universytetu*, vol. 1, pp. 24–31.

4. Diachenko, N.P. (2011), “Information and analytical support for the activities of state authorities and local self-government”, *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, vol. 1(118), pp. 112–116.

5. Mel'nyk, S. I. (2020), *Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstv: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Management of financial security of enterprises: theory, methodology, practice], «Rastr-7», L'viv, Ukraine.

6. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine " About information", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>. (Accessed 08 July 2022).

7. Shynka, S. M. (2018), "Accounting and analytical support as a component of economic security management of the enterprise", *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, vol. 22, pp. 592–595, available at: <http://global-national.in.ua/issue-22-2018> (Accessed 08 July 2022).

Стаття надійшла до редакції 14.07.2022 р.